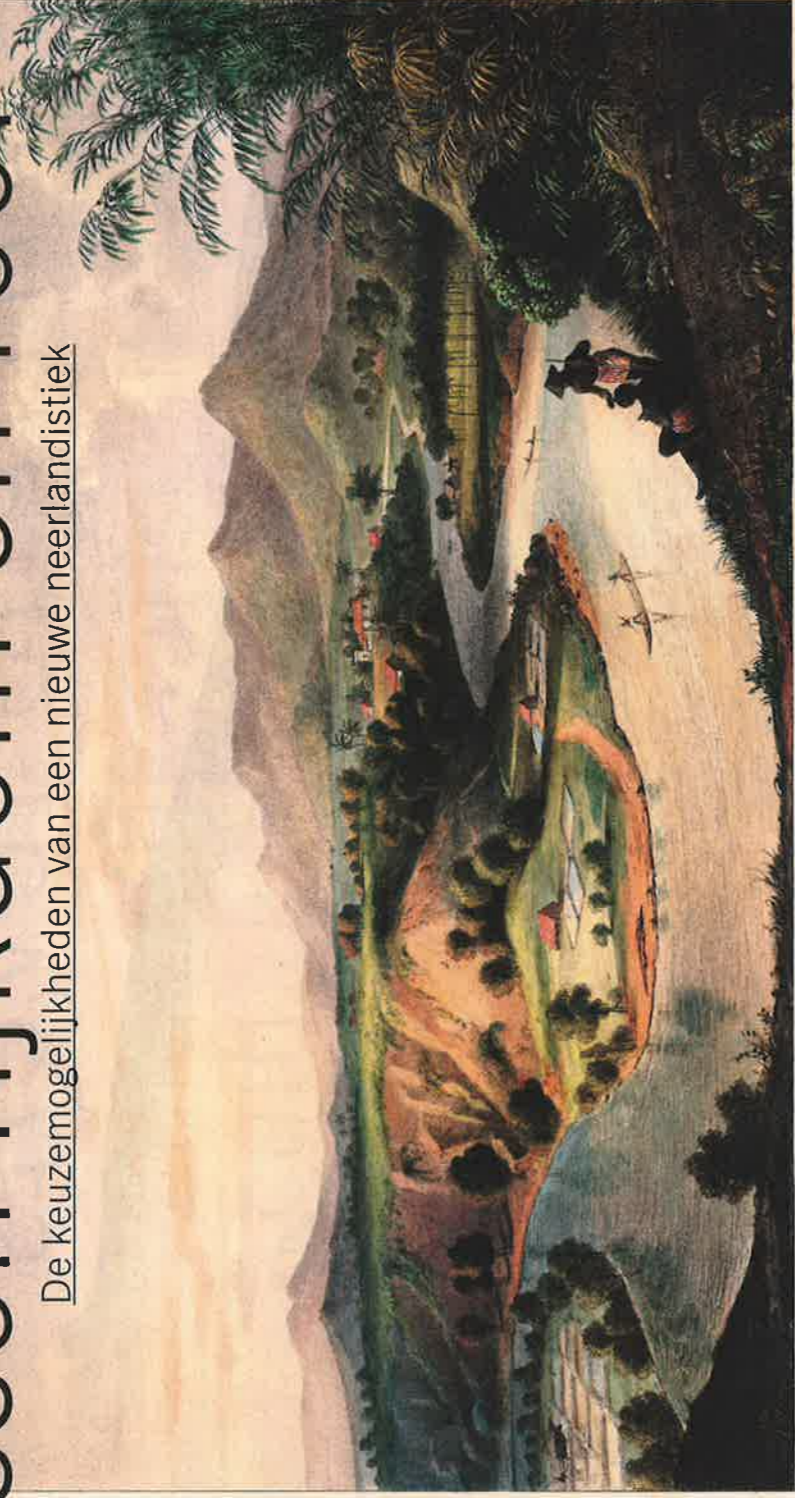

Rick Honings, *Het land van 'Oosterzonnegloed'*. Sporen van Indië in negentiende-eeuwse schrijversarchieven, Primavera Pers, 2021

Omslagbeeld van Honings oratie: 'Vue prise des domaines de Koeripan', door A. J. Blik, uit *Vues de Java*, 1842, collectie KITLV

Tussen rijkdom en roef

De keuzemogelijkheden van een nieuwe neerlandistiek

A. J. Blik 84.

VUE PRISE DES DOMAINES DE KOERIPAN,

1842.

Paris. - Pour Monsieur. - Musée de la Société des Indes Néerlandaises.

L'œuvre appartient à M. J. J. Van der Meer.

APPARTENANT A M. J. J. VAN DER MEER.

1842.

Paris. - Pour Monsieur. - Musée de la Société des Indes Néerlandaises.

L'œuvre appartient à M. J. J. Van der Meer.

RICK HONINGS staat, jong als hij is (van 1984), aan het hoofd van vier kloeke boeken, die vooral het gebied van de vaderlandse literatuurgeschiedenis van de achtttiende en negentiende eeuw bestrijken. De meeste aandacht trok ongetwijfeld zijn (samen met Peter van Zonneveld geschreven) biografie van Willem Bilderdijk (*De gefnuikte arend*, 2013), die lof van recensenten en prijzen van jury's kreeg. Sedertdien richtte hij zijn omnivore belangstelling op de literatuur geproduceerd in Nederlands-Indië en leidde hij een onderzoeksproject onder de titel *Voicing the Colony. Travelers in the Dutch East Indies, 1800–1945*.

Onlangs werd hij ook benoemd tot Scaliger-hoogleraar te Leiden. Dit bijzonder hoogleraarschap is ingesteld vooral ter ontsluiting en bestudering van de oosterse collecties van Leidse universiteitsbibliotheek en in zijn oratie gaf Honings een voorbeeld van de manier waarop hij dat wil gaan doen: *Het land van 'Oosterzonnegloed'*. *Sporen van Indië in negentiende-eeuwse schrijversarchieven*.

Drie stadia

De bestudering van de Indische letteren kent grosso modo drie stadia, het romantische, het historische het kritische. Het eerste werd vooral geïmpersonifieerd door Rob Nieuwenhuys, die met zijn *Oost-Indische Spiegel* (de eerste druk stamt van 1972) een pioniersarbeid van indrukwekkende reikwijdte publiceerde. Zijn werk zou men kunnen karakteriseren als een vorm van herinneringskunst, als het omkijken naar een verleden dat nog geen historie werd. Nieuwenhuys was in staat van de geschiedenis een soort verlangen te maken.

Wel geschiedenis werd het Indische verlieden en zijn literatuur in het sedert 1986 verschijnende *Indische Letteren*, tijdschrift van de Werkgroep Indisch-Nederlandse letterkunde van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. In dit tijdschrift, en vooral in de figuur van een van de oprichters ervan, Peter van Zonneveld (de leermeester van Honings), die na en naast de literatuur van de negentiende eeuw ook die van Indië aan zijn brede borst trok, werd een vrij natuurlijke overgang gemaakt van romantiek naar geschiedenis, van onderdruipeling naar context.

En in de laatste decennia dringt de historisch-kritische benadering zich meer op de voorgrond, de 'postkoloniale', 'gericht', en ik citeer Honings, 'op de deconstructie van de [in de archieven] vervatte koloniale ideologie'. Deze benadering staat ook voor Honings onder het patronaat van Edward Said, wiens werk, zoals onlangs weer in een langdurige discussie in de *Times Literary Supplement* bleek, de gemoederen blijft raken. Iets wat men zich ook kan voorstellen bij een visie die elke Europeaan in wat hij over de Oriënt beweerde gelijkstelt met een racist.

Het aardige is dat alle drie de benaderingen in de oratie van Honings verpakt zitten, ja dat ze zelfs in de boezem van de spreker een hoorbare dialoog voeren. Is een oratie vanouds bedoeld het wetenschappelijke programma van een nieuw-benoemde hoogleraar voor het voetlicht te brengen, hier werd tegelijk een spanningsvol psychogram aan de Leidse academische gemeenschap voorgelegd. De figuur van Dirk Beets, de zoon van Nicolaas, die van 1875 tot 1900 voor het Indisch gouvernement werkte, is het objectief waardoor Honings zijn visie belicht, en *passant* ook zichzelf op het doek projecterend.

Het romantische element is blijk van Beets kritisch dan wel historisch gezien, duidelijk voelbaar zag Beets de 'inlander' in de titel, in het 'Oosterzonnegloed' dat als een smaak- en sfeerelement fungeert, afkomstig uit een gedicht van vader Nicolaas aan zijn kinderen te Batavia. Honings is evident gecharmeerd van de negentiende-eeuwse poëzie en begint zijn rede met een gedicht van Bilderdijk: 'Vlieg op de vlerk des winds, door stroom en golfgewemel, / 't Verlokkend Oost in d'arm, u lachende in 't gemoed.' Hier is de poëzie een kleefrijtsballietje geworden, dat sentiment en tijdsbeeld samenkleeft.

De historisch-contextuele benadering komt ruim aan de orde wanneer Honings een indruk geeft van de rijke Beets-collecties, waardoor we het leven van een Indisch ambtenaar in al zijn intimiteit leren kennen. Maar ik denk dat ik Honings geen onrecht doe als ik vermoed dat hij het kritische, 'postkoloniale' element van zijn analyse als het meest waardevolle, in ieder geval als het meest vernieuwende ziet. Tegelijk is het hier waarin we hem ook betrapten op de tegenstrijdigheden van iemand die nog niet helemaal overtuigd is.

Kritische deconstructie

Om een voorbeeld te geven: Dirk zou in zijn briefwisseling met zijn vader met geen woord gerept hebben over de 'inlanders'. Zeventig miljoen mensen en ze komen niet één keer ter sprake. Dat lijkt het beeld te bevestigen dat die Nederlanders al die Indonesiërs niet eens zagen. Toch is dat niet zo, want de historicus Honings merkt op dat Beets die mensen wel degelijk zag, ze zelfs

met tedere pen tekende of beschreef in zijn stukken voor het *Rotterdamse Nieuwsblad*. Afhankelijk of we de blik van Beets kritisch dan wel historisch gezien, zag Beets de 'inlander' niet en wel. Maar ziet hij ze, dan moet hij ze ook negatief zien. Als de Indische bodem door de aanhoudende regen in een bruin meer herschapen is, 'waardoor de inlandsche jeugd, bij zuik weer in haar element geheel naakt holt en plast, elkander handen vol modder op de glanzende bruine ledematen gooiende', dan ziet Beets die kinderen als dieren, volgens Honings. Nu kan het aan mijn ideologisch vertoebelde blik liggen, maar ik zie 'glanzend bruine ledematen' en die zijn mooi.

Het beste voorbeeld van het moeilijke mengsel dat romantiek, historie en kritiek voor Honings blijkbaar nog steeds is, ligt in zijn interpretatie van het gedicht van Bilderdijk waarmee hij begint. 'Zie u 't geleerde hoofd met palm en lothos tooien,' roept Bilderdijk daar zijn geleerde vriend Carl Ludwig Blume bij zijn vertrek toe, 'En wat de roef bevat van Indus schatrijk strand.' Voor Honings ligt aan deze passage de overtuiging ten grondslag 'dat het Nederlands kolonialisme gepaard ging met roef en strijd'. Nu was Blume een eenvoudige botanicus en ging hij naar Indië voor onderzoek. Volgens mij (maar ik ben geen neerlandicus, dus ik geef mijn ideologie graag voor een betere) moet 'roef' hier gelezen worden als 'ruif', als rijkdom dus eerder dan diefstal. Ergens tussen 'liebevol Versenken', contextuele historisering en kritische deconstructie ligt een oud en tegelijk nieuw wetenschappelijk continent te wachten op ontsluiting. We zijn erg benieuwd welke klemtoon Honings, een van onze veelbelovende neerlandici, gaat leggen.